

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FAKULTET TEHNIČKIH NAUKA

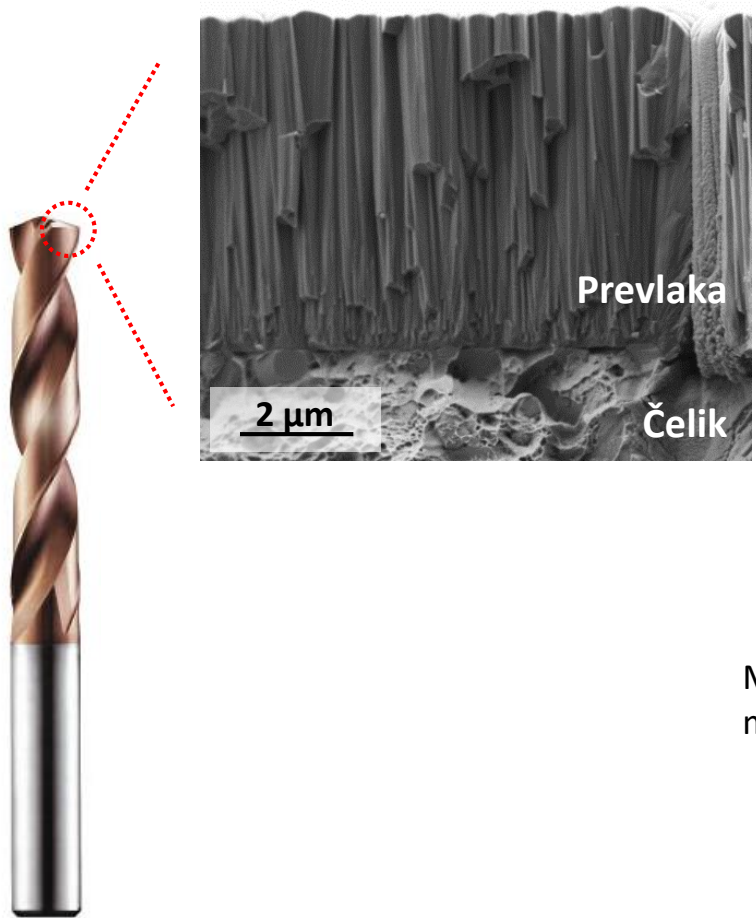

TVRDE PREVLAKE

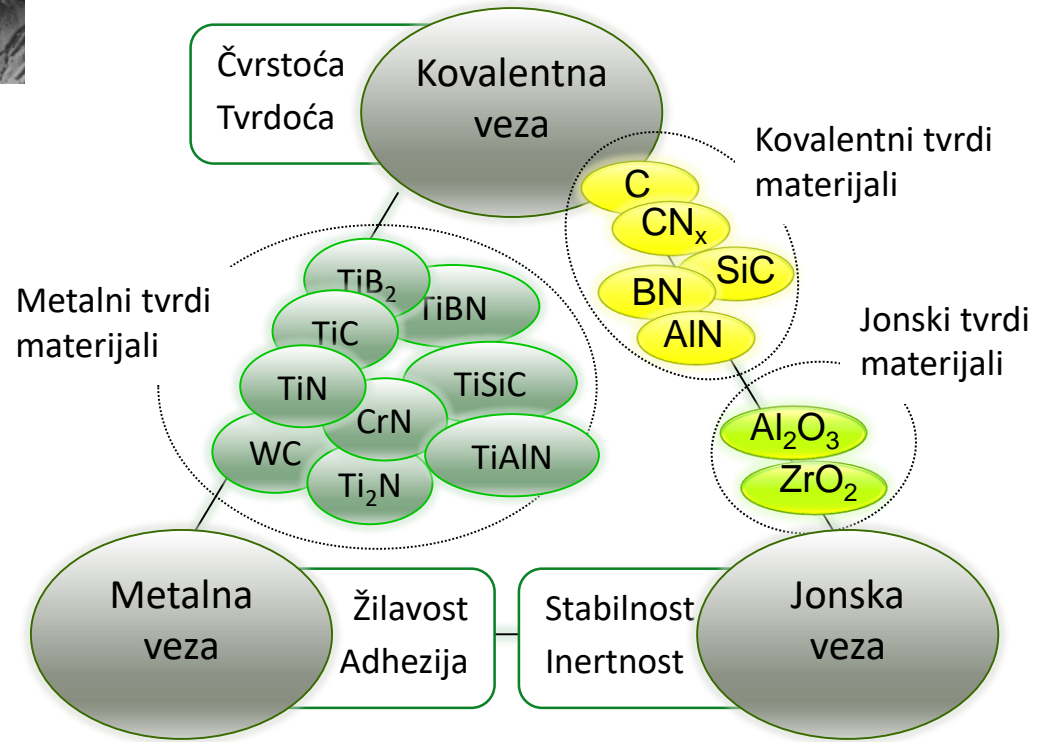
JEDNOSLNOJNE PREVLAKE

Doc. dr Pal Terek
Doc. dr Aleksandar Miletić

ŠTA SU TVRDE PREVLAKE?

Nekoliko μm

PRIMENA TVRDIH PREVLAKA

OBRADA REZANJEM

OBRADA DEFORMISANJEM

LIVENJE POD PRITISKOM

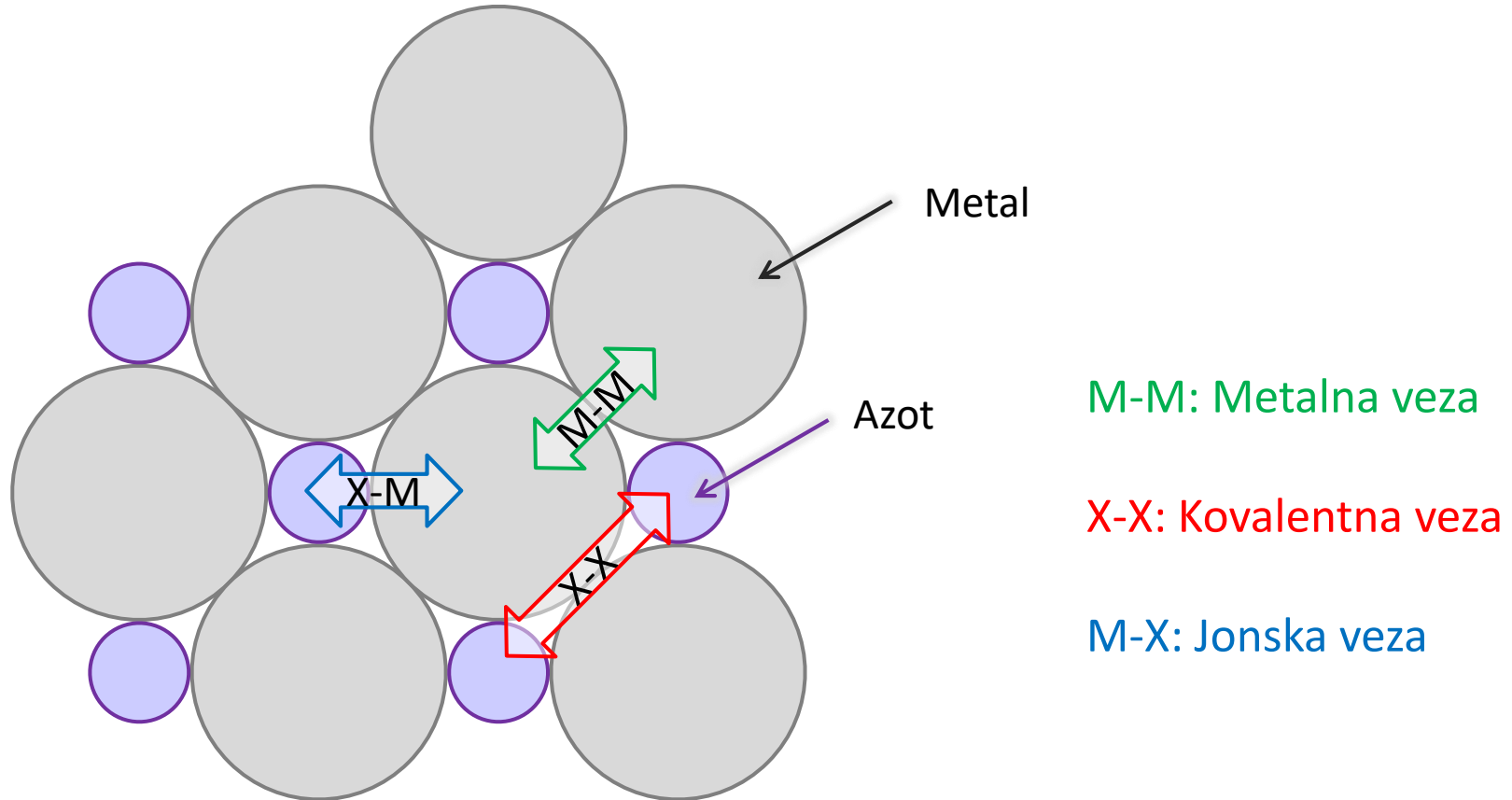
BRIZGANJE PLASTIKE

MEDICINA

VRSTE VEZA U TVRDIM PREVLAKAMA

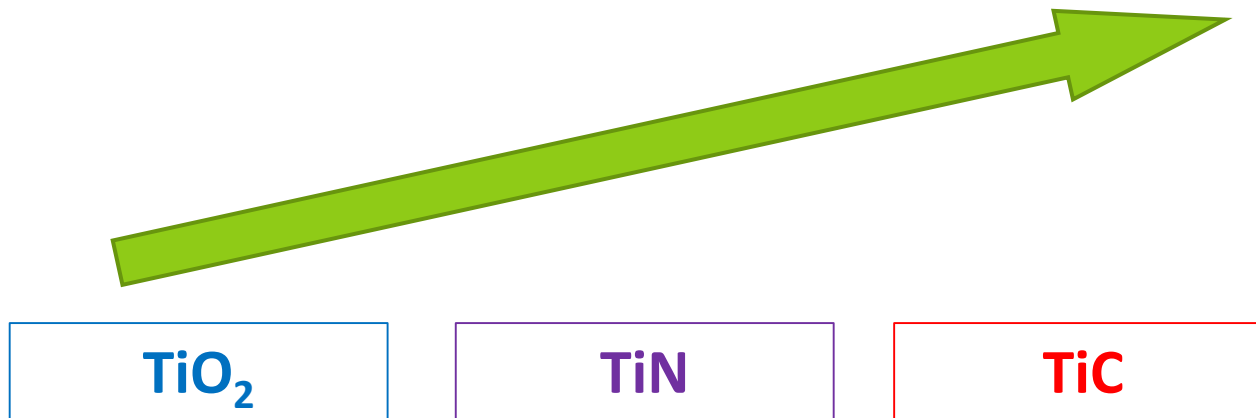
Veze u metalnim nitridima

VRSTE VEZA U TVRDIM PREVLAKAMA

⊙ Primer uticaja veze:

- ⊙ Što je veći udeo jonske veze, manja je tvrdoća.
- ⊙ Titanijum sa kiseonikom, azotom i ugljenikom obrazuje tri različita jedinjenja koja imaju površinski centriranu rešetku. TiO_2 , TiN , TiC
- ⊙ Tvrdoća ovih jedinjenja raste sa porastom udela kovalentnih veza, pa je TiO_2 najmanje, a TiC najveće tvrdoće.

Jednoslojna

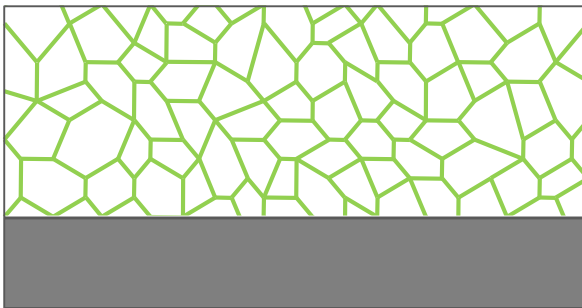
Gradijentna

Višeslojna

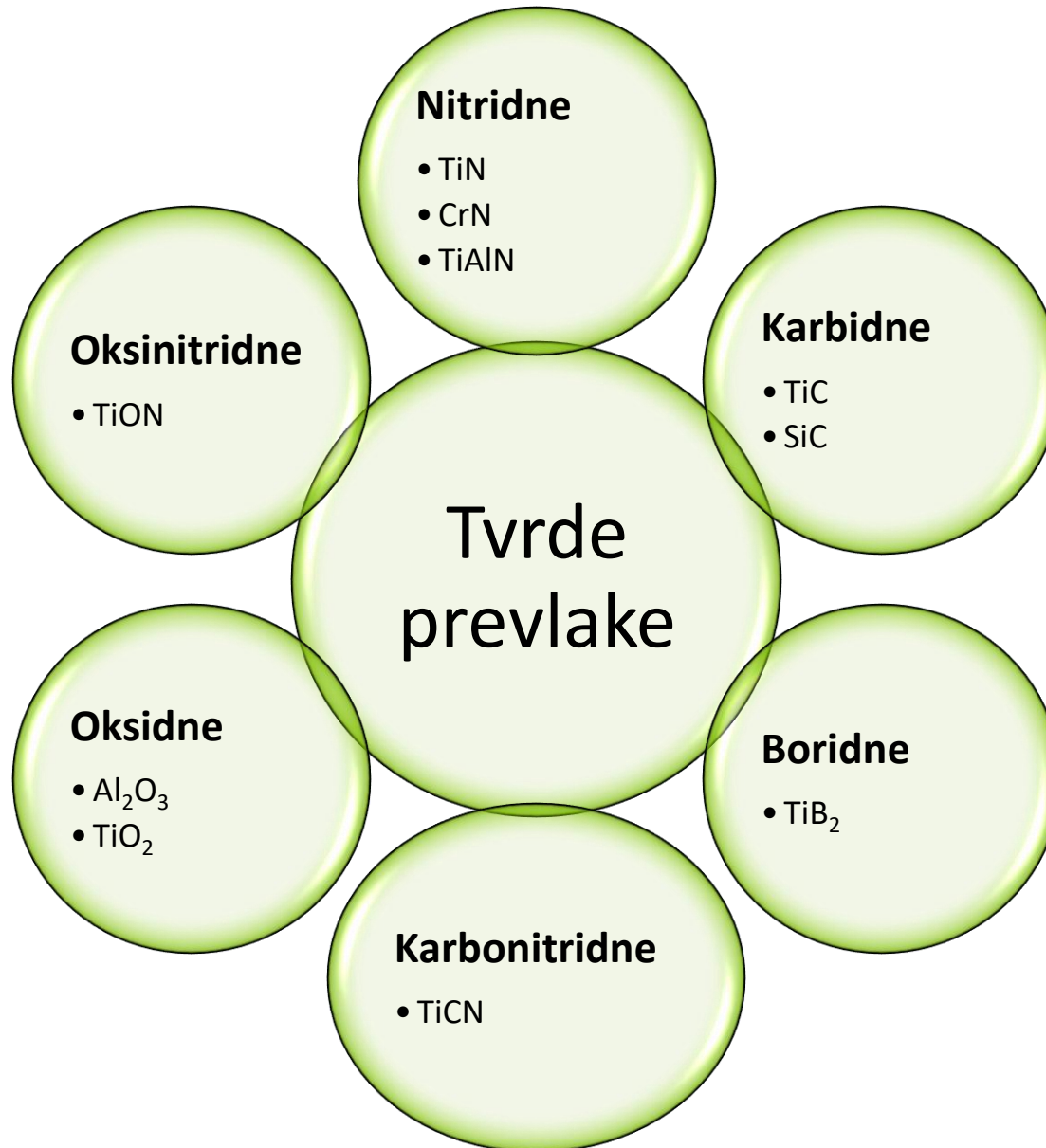
Nanokompozitna

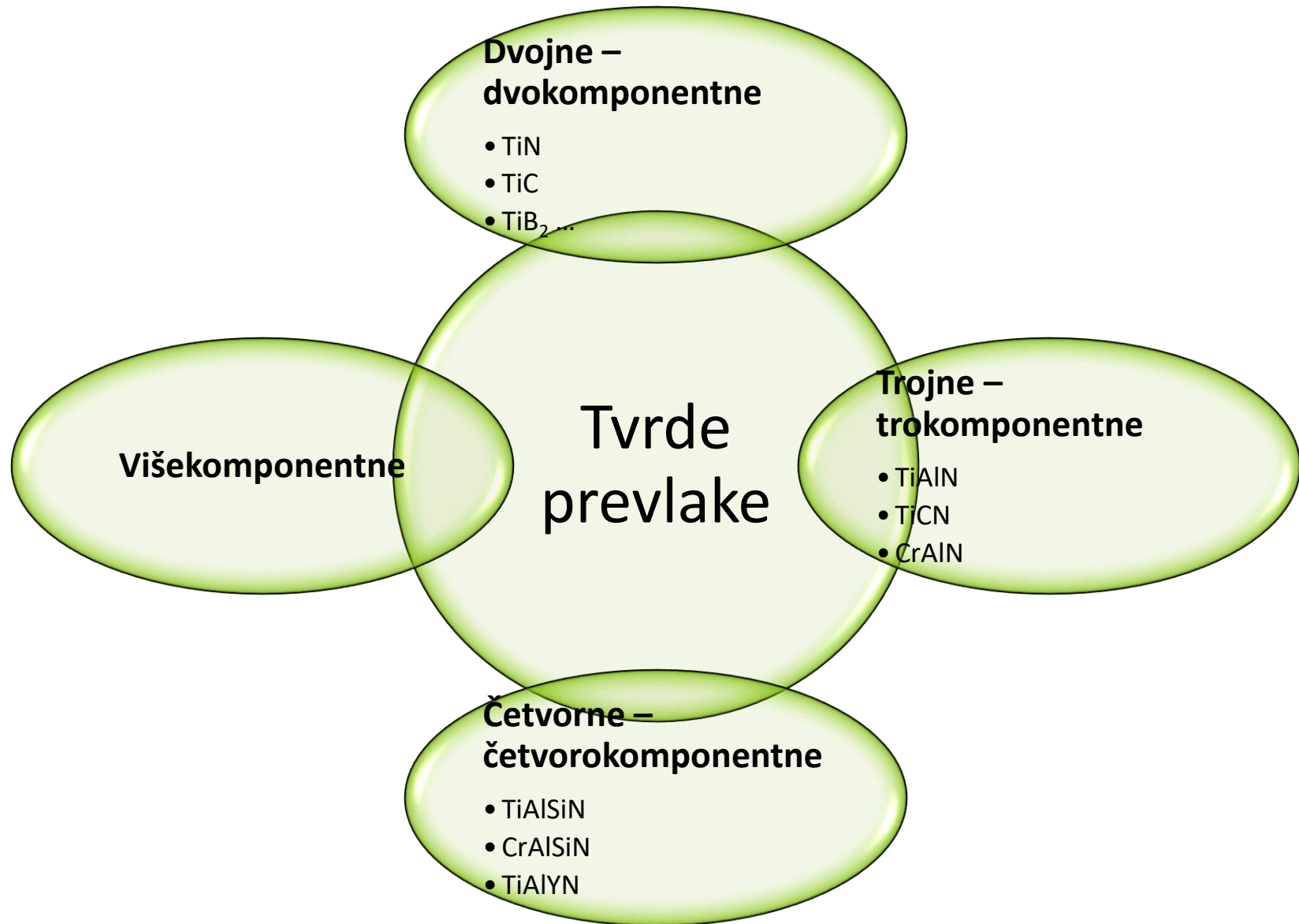
Nanoslojna

PODELA PREMA SASTAVU

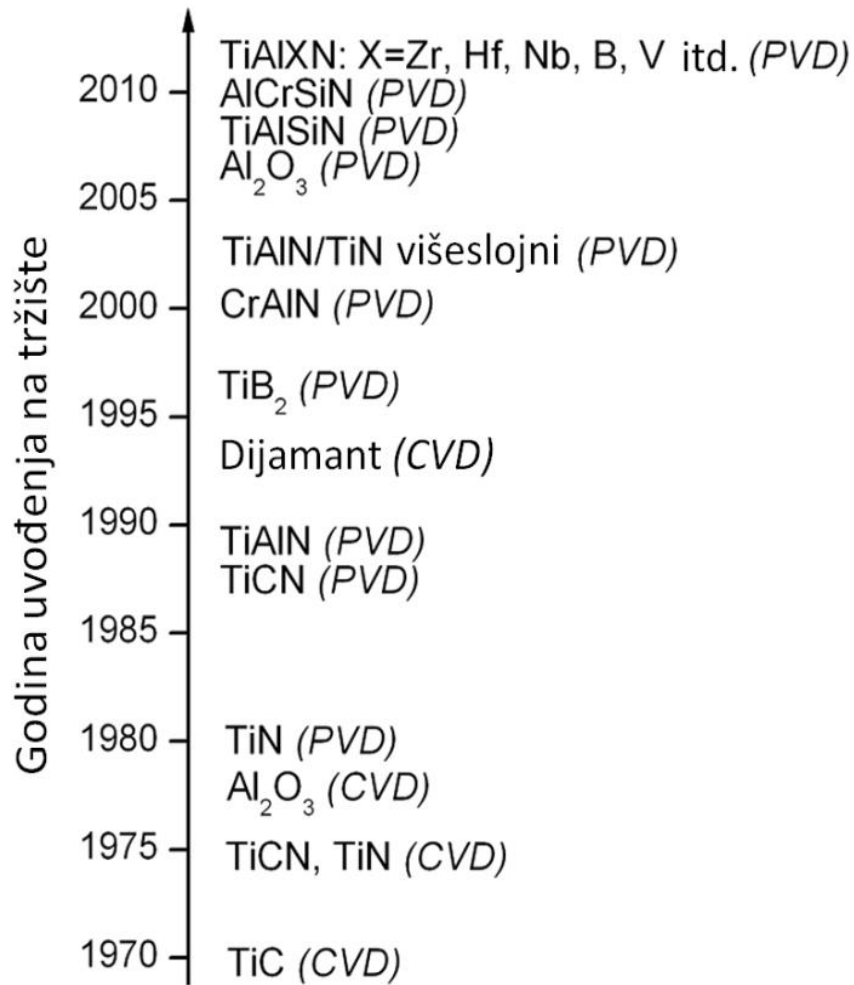
PODELA PREMA BROJU SASTAVNIH ELEMENATA

OSOBI NE KOJE SE ZAHTEVAJU OD PREVLAKA ZA ALATE

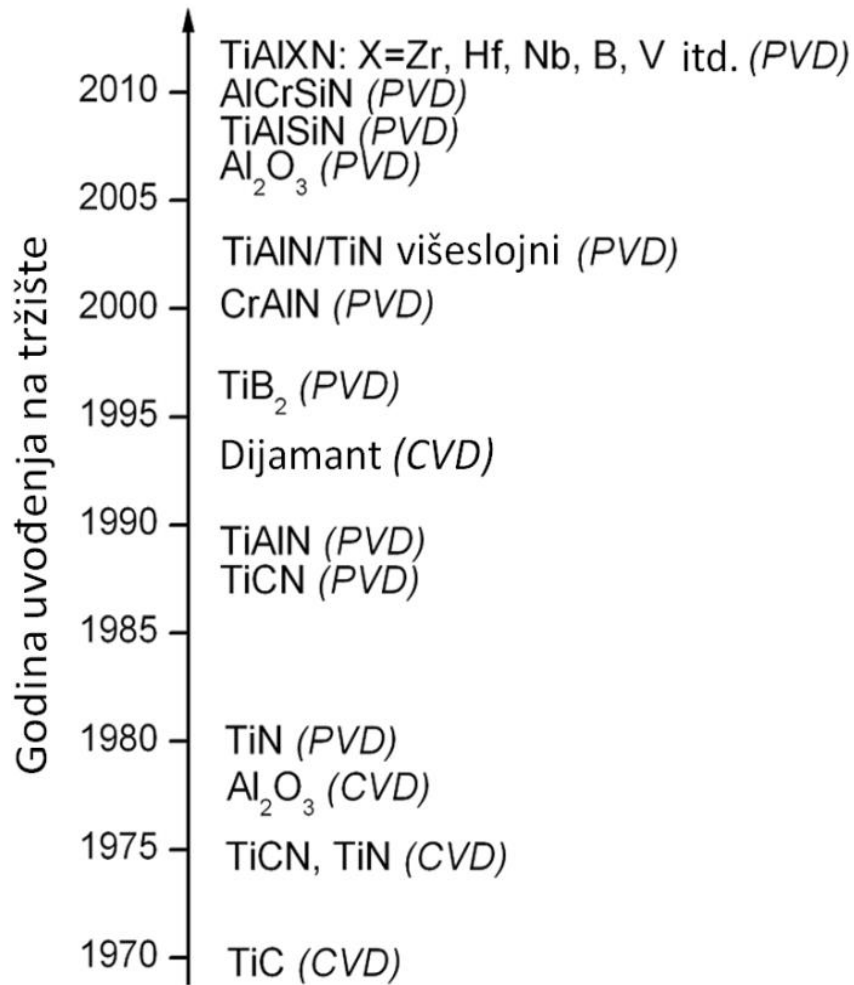
- ⊙ Visoka tvrdoća
- ⊙ Visoka žilavost
- ⊙ Termička stabilnost
- ⊙ Oksidaciona postojanost
- ⊙ Otpornost na koroziju
- ⊙ Hemijska stabilnost
- ⊙ Hemijska inertnost
- ⊙ Nizak koeficijent toplotne provodljivosti
- ⊙ Nizak koeficijent trenja
- ⊙ Glatka površina i visoka adhezija

ISTORIJAT RAZVOJA

- ⊙ Industrijska primena tvrdih prevlaka na alatima za obradu rezanjem započeta je 1969. godine nanošenjem TiC prevlaka debljine 3 - 5 μm na alate od tvrdog metala.
- ⊙ Primenom ovih prevlaka napravljen je značajan napredak u obradi čelika i livenih gvožđa, jer je smanjena tribohemijska reakcija između karbida tvrdog metala i materijala obratka i povećana otpornost na abrazivno habanje.
- ⊙ Nedugo posle razvijene su TiN prevlake koje odlikuje manja tvrdoća ($H_{\text{TiN}} \approx 25 \text{ GPa} < H_{\text{TiC}} \approx 30 \text{ GPa}$), veći koeficijent trenja, ali i bolja hemijska inertnost, manja tendencija lepljenja čelika i veća otpornost na oksidaciju [25].

ISTORIJAT RAZVOJA

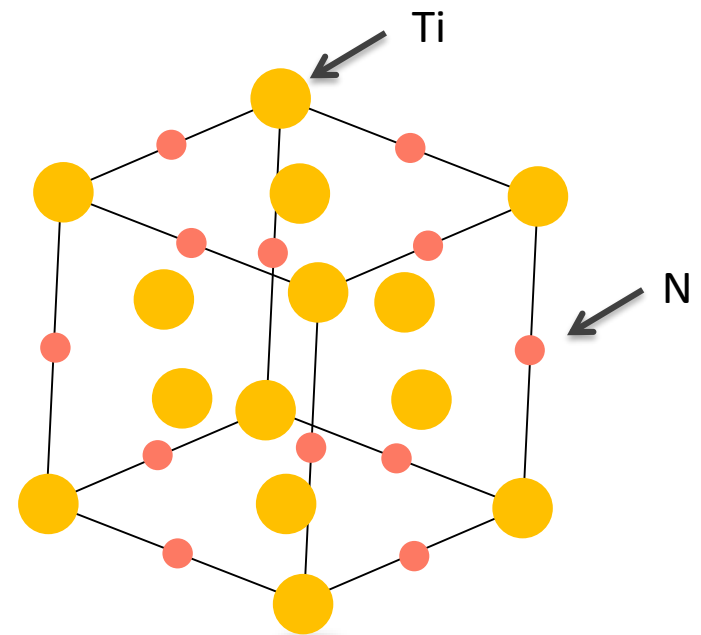
- ◎ Dalji napredak u zaštiti alata postignut je nanošenjem višekomponentnih prevlaka poput TiAlN, TiCN i CrAlN prevlaka.
- ◎ TiCN prevlake napravljene su kako bi se iskoristile prednosti TiC i TiN prevlaka. TiCN prevlake se odlikuju većom tvrdoćom od TiN prevlaka i većom hemijskom inertnošću od TiC prevlaka.

BINARNE TVRDE PREVLAKE - TiN

- ⊙ TiN predstavlja tvrdi keramički material sa PCK strukturom (NaCl).
- ⊙ Prve komercijalne TiN prevlake napravljene su CVD postupkom.
- ⊙ Prva PVD prevlaka (napravljena početkom 80-tih godina).

Institut Jožef Štefan, Odsek za tvrde prevlake i površine.

BINARNE TVRDE PREVLAKE - TiN

📍 Pregled osobina

Tvrdoća (HV)	2300
Modul elastičnosti (GPa)	590
Temperatura oksidacije (°C)	550
Najveća radna temperatura (°C)	600
Koeficijent trenja – čelik (suvo)	0.4
Temperatura depozicije (°C)	450 – 500
Boja	Zlatnožuta

Oerlikon Balzers, Zaštita orodij s trdima PVD-prevlekama – P. Panjan i M.Čekada i
Doktorska disertacija – A.Miletić

BINARNE TVRDE PREVLAKE - TiN

⊙ Prednosti:

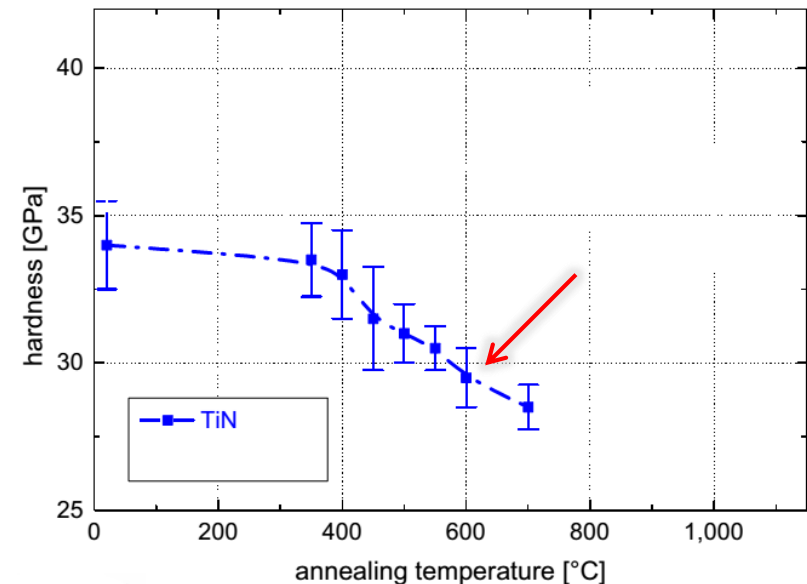
- Relativno visoka tvrdoća (≈ 25 GPa).
- Dobra hemijska inertnost.
- Popularna zlatna boja.

⊙ Nedostaci:

- Oksidaciona postojanost do 550 °C.
- Relativno visok koeficijent trenja u kontaktu sa čelikom (≈ 0.4).
- Radna temperatura do 600 °C.

Institut Jožef Štefan, Odsek za tvrde prevlake i površine.

P.H. Mayrhofer, A. Hörling, L. Karlsson, J. Sjöln, T. Larsson, C. Mitterer, L. Hultman
Applied Physics Letters 83 (2003) 2049

BINARNE TVRDE PREVLAKE - TiN

Primena:

- Alati za obradu rezanjem niskougleničnih čelika.
- Alati za hladno deformisanje i prosecanje materijala manje čvrstoće
- Alati za brizganje plastike (termoplasti).
- Zaštita mašinskih elemenata.
- Zaštita medicinskih instrumenata.

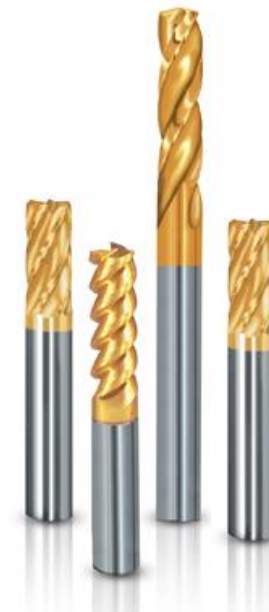
<http://www.richterprecision.com/replikote.html> 2016

<http://www.commerceservice.sk/tin%20eng.html> 2016

http://www.alphadental.com/index.php?main_page=popup_image&pID=14780 2016

<http://sgstool.com/content.aspx?contentId=coatings> 2016

http://www.northstarcoating.com/coating_TiN.aspx 2016

http://hongfengjixie.en.alibaba.com/product/531402595-213388110/Functional_PVD_Titanium_Nitride_Coating_TiN_Machine_Tools_vacuum_deposition_equipment.html

BINARNE TVRDE PREVLAKE - TiN

© Komerčni nazivi

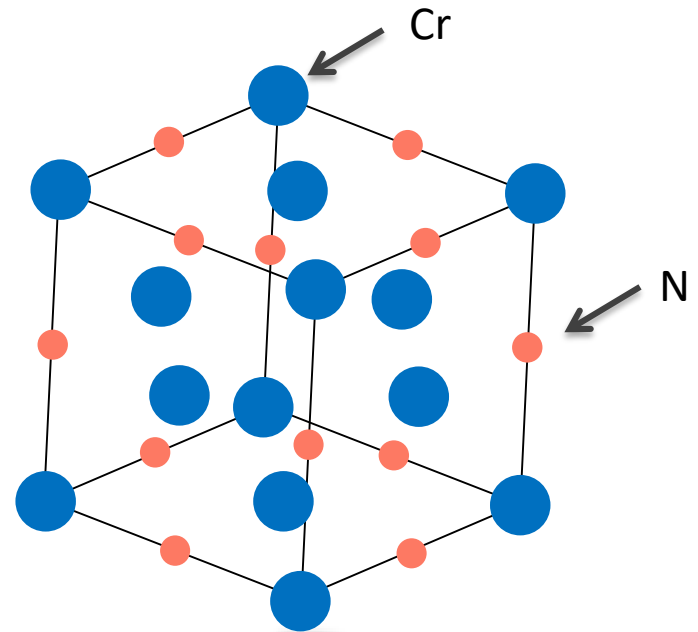
Oerlikon Balzers	Balinit [®] A
Ionbond	Ionbond [™] 01
Richter Precision	Titankote [™] C
Platit	TiN
CemeCon	SUPERTIN [®]
Hauzer	TiN
Kobelco	BELCOAT G

BINARNE TVRDE PREVLAKE - CrN

- ⊙ CrN predstavlja tvrdi keramički materijal sa PCK strukturom (NaCl).
- ⊙ Razvijene su kao potencijalna zamena za tvrdo hromiranje.
- ⊙ Zajedno sa TiN i TiC spadaju u prvu generaciju tvrdih prevlaka.

Institut Jožef Štefan, Odsek za tvrde prevlake i površine.

BINARNE TVRDE PREVLAKE - CRN

◎ Pregled osobina

Tvrdoća (HV)	1750
Modul elastičnosti (GPa)	400
Temperatura oksidacije (°C)	700
Najveća radna temperatura (°C)	700
Koeficijent trenja – čelik (suvo)	0.5
Temperatura depozicije (°C)	200 – 450
Boja	Srebrnosiva

Oerlikon Balzers, Zaštita orodij s trdima PVD-prevlekama – P. Panjan i M.Čekada i
Doktorska disertacija – A.Miletić

BINARNE TVRDE PREVLAKE - CRN

⊙ Prednosti:

- Visoka otpornost na koroziju.
- Visoka otpornost na oksidaciju.
- Hemijski inertna.
- Neutralna prema prehrambenim proizvodima.
- Niska temperatura depozicije ($> 200\text{ }^{\circ}\text{C}$).
- Niska adhezija pri brziganju plastike – lako otvaranje kalupa.

⊙ Nedostaci:

- Nešto niža tvrdoća ($\approx 18\text{ GPa}$).
- Relativno visok koeficijent trenja u kontaktu sa čelikom (≈ 0.5).

<http://www.aurorascicorp.com/wp-content/uploads/2012/08/crn.jpg>
2016

BINARNE TVRDE PREVLAKE - CRN

Primena:

- Alati za obradu rezanjem bakra, drveta, legura Al sa manjim udelom Si.
- Alati za hladno deformisanje čelika niže čvrstoće i legura bakra.
- Alati za brizganje plastike koja sadrži hemijski agresivne elemente (npr. Cl, F).
- Visoko polirani kalupi, foto nagrizani kalupi.
- Alati za livenje pod pritiskom legura lakih metala.
- Komponente od titanijuma za motore trkačkih automobila i avio industriju.
- Prehrambena industrija.
- Dekorativna namena.

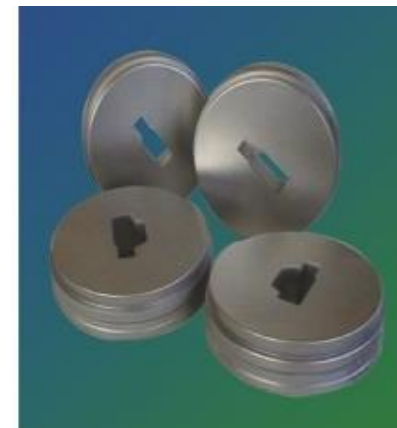
Oerlikon Balzers, IJS – Ljubljana, Platit, Zaščita orodij s trdimi PVD-prevlakami – P. Panjan i M.Čekada, Doktorska disertacija – A.Miletić

<http://www.oerlikon.com/balzers/com/en/portfolio/balzers-surface-solutions/pvd-and-pacvd-based-coatings/balinit/crn-based/balinit-d/> 2016

<http://www.oerlikon.com/balzers/com/en/portfolio/balzers-surface-solutions/pvd-and-pacvd-based-coatings/balinit/crn-based/balinit-d/> 2016

<http://www.platit.com/applications/14-aluminum-extrusion-tool-life-comparison> 2016

<http://www.oerlikon.com/balzers/com/en/portfolio/balzers-surface-solutions/pvd-and-pacvd-based-coatings/balinit/crn-based/balinit-d/> 2016

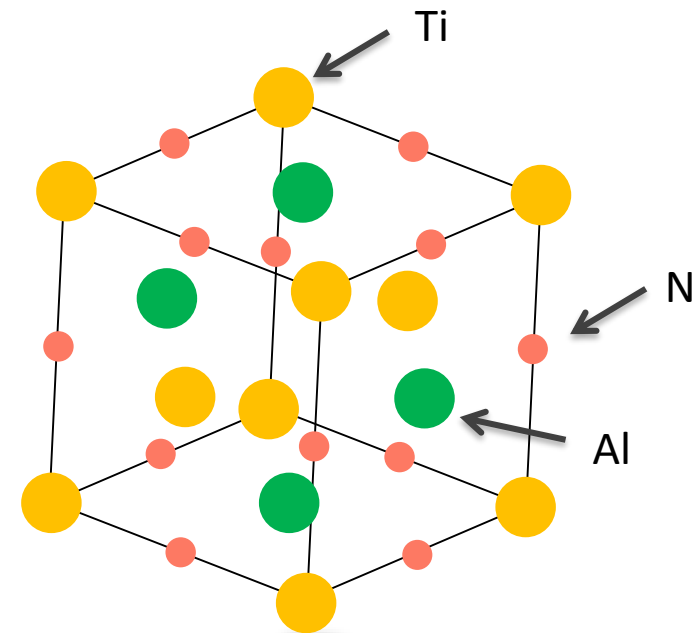
BINARNE TVRDE PREVLAKE - CRN

© Komerčni nazivi

Oerlikon Balzers	Balinit® D Balinit® Crovega
Ionbond	Ionbond™ 30
Richter Precision	-
Platit	CrN
CemeCon	-
Hauzer	CrN
Kobelco	BELCOAT SG

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

- ⊙ TiAlN predstavlja tvrdi keramički materijal sa strukturom koja zavisi od udela aluminijuma. Za udele Al u $Ti_{1-x}Al_xN$ $x < 0.6$ stvara se PCK struktura kao na slici.
- ⊙ Najzastupljenije jednoslojne prevlake.
- ⊙ Nastale su sa ciljem da se poveća oksidaciona postojanost TiN prevlaka.
- ⊙ Znatno veće tvrdoće od TiN, veće toplotne i oksidacione postojanosti.

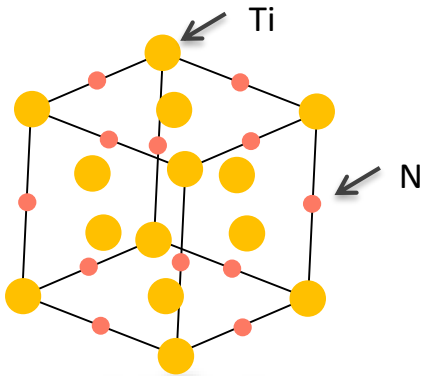

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

- Struktura TiAlN prevlaka zavisi od udela aluminijuma.

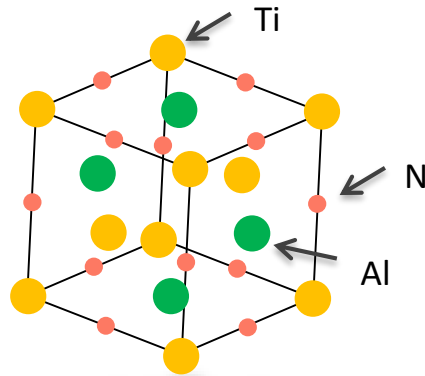

TiN

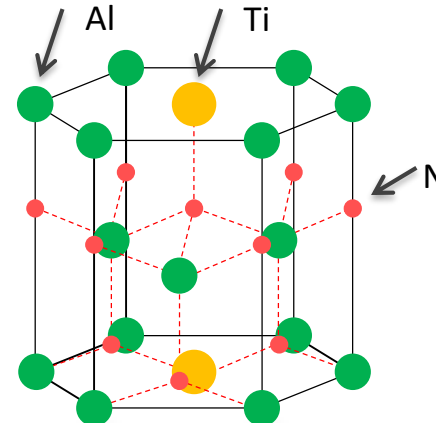
X = 0

TiAlN

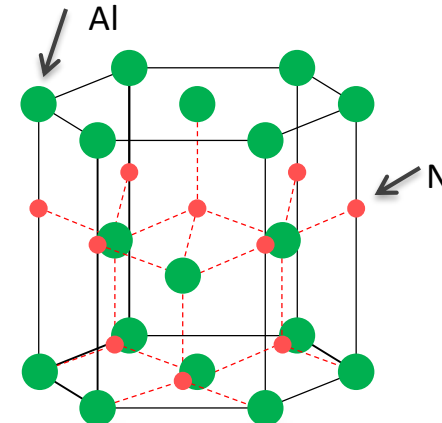
X < 0.6

AlTiN

X > 0.7

AlN

X = 1

Udeo aluminijuma (x u $\text{Ti}_{1-x}\text{Al}_x\text{N}$)

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

☉ Pregled osobina

Tvrdoća (HV)	3000 - 3500
Modul elastičnosti (GPa)	-
Temperatura oksidacije (°C)	800
Najveća radna temperatura (°C)	900
Koeficijent trenja – čelik (suvo)	0.4
Temperatura depozicije (°C)	450 - 550
Boja	Ljubičastosiva

Oerlikon Balzers, Zaštita orodij s trdima PVD-prevlekama – P. Panjan i M.Čekada i
Doktorska disertacija – A.Miletić

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

⊙ Prednosti:

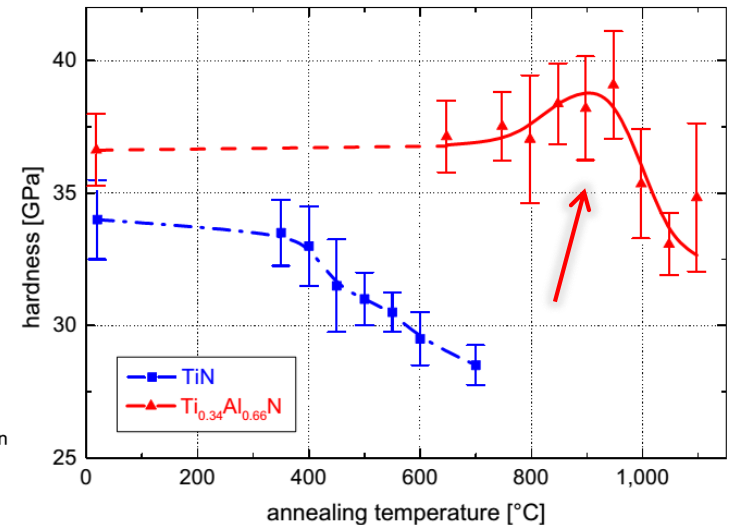
- Visoka tvrdoća (do oko 35 GPa)
- Visoka otpornost na oksidaciju (do oko 800 °C).
- Visoka termalna stabilnost (oko 900 °C).
- Visoka otpornost na habanje.
- Stvaranje stabilnog oksidnog sloja na površini

<http://www.aurorascicorp.com/wp-content/uploads/2012/08/tialn.jpg> 2016

⊙ Nedostaci:

- Relativno visok koeficijent trenja u kontaktu sa čelikom (≈ 0.4).

P.H. Mayrhofer, A. Hörling, L. Karlsson, J. Sjöln, T. Larsson, C. Mitterer, L. Hultman
Applied Physics Letters 83 (2003) 2049

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

Primena:

- Alati za obradu rezanjem teško obradivih materijala.
- Obrada tvrdih materijala ($H > 52$ HRC).
- Alati od HSS i tvrdog metala koji su izloženi velikim toplotnim opterećenjima (visokobrzinska obrada, obrada bez upotrebe SHP).
- Alati za obradu deformisanjem čelika srednje čvrstoće.
- Alati za brizganje plastike koja sadrži staklena ojačavajuća vlakna.
- Zaštita komponenti motora sa unutrašnjim sagorevanjem.

Oerlikon Balzers, IJS – Ljubljana, Platit, Doktorska disertacija – A.Miletić

http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_BALINIT-LUMENA_composing_465px.jpg 2016

http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_150807_L_ATUMA_465x465.jpg 2016

http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_mould_plate_34178_lzw.jpg 2016

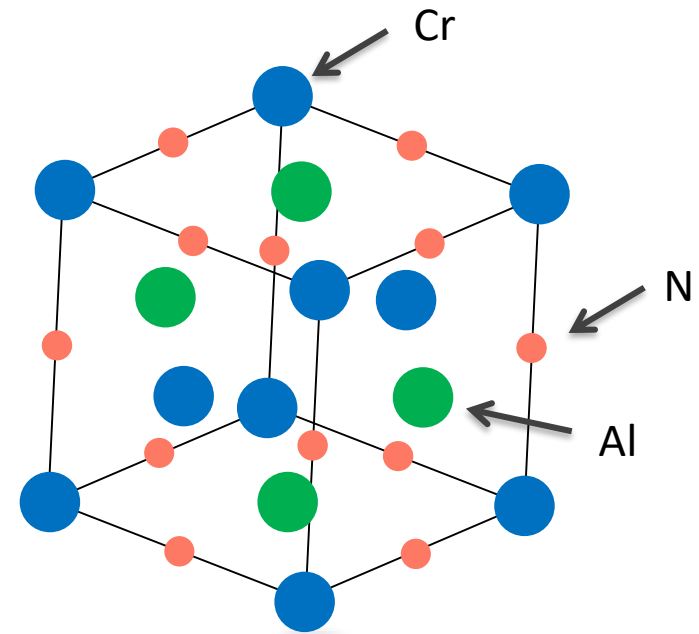
TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiAlN

© Komerčni nazivi

Oerlikon Balzers	Balinit® Futura Nano Balinit® Lumena Balinit® Latuma
Ionbond	Ionbond™ 16
Richter Precision	Titankote™ C6B
Platit	TiAlN
CemeCon	ALOX® SN ²
Hauzer	TiAlN
Kobelco	BELCOAT V

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CrAlN

- CrAlN predstavlja tvrdi keramički materijal čija struktura zavisi od udela aluminijuma. Za udele aluminijuma u $\text{Cr}_{1-x}\text{Al}_x\text{N}$ $x < 0.6$ stvara se PCK struktura kao na slici.
- Pored rastvarajućeg ojačavanja, dodatak aluminijuma dovodi do rafinacije strukture, pa se CrAlN prevlake odlikuju tvrdoćom većom od CrN prevlaka.
- CrAlN prevlake odlikuje visoka otpornost na koroziju koja je veća u poređenju sa TiAlN prevlakama.

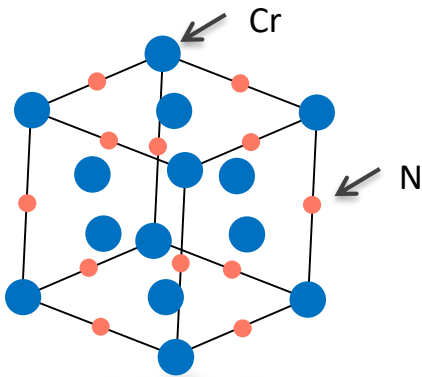
http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_BALINIT-ALCRONA-PRO_composing_465x465.jpg 2016

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CrAlN

- Struktura $\text{Cr}_{1-x}\text{Al}_x\text{N}$ prevlaka zavisi od udela aluminijuma.

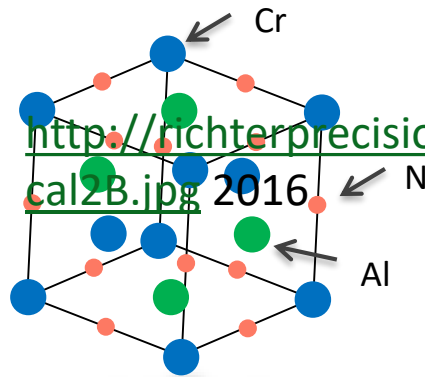

CrN

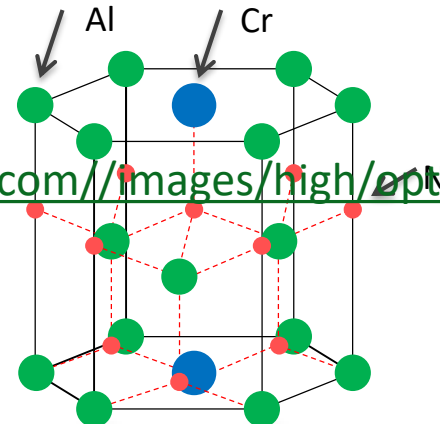
X = 0

CrAlN

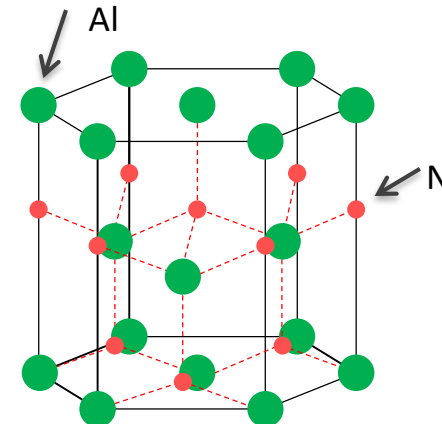
X < 0.6

AlCrN

X > 0.7

AlN

X = 1

Udeo aluminijuma (x u $\text{Ti}_{1-x}\text{Al}_x\text{N}$)

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CRALN

◎ Pregled osobina

Tvrdoća (HV)	3300
Modul elastičnosti (GPa)	-
Temperatura oksidacije (°C)	700
Najveća radna temperatura (°C)	900 - 1100
Koeficijent trenja – čelik (suvo)	0.35 – 0.55
Temperatura depozicije (°C)	450 - 550
Boja	Svetlo siva, plavo siva

Oerlikon Balzers, Zaštita orodij s trdima PVD-prevlekama – P. Panjan i M.Čekada i
Doktorska disertacija – A.Miletić, Platit. Ionbond.

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CrAlN

◎ Prednosti:

- Visoka tvrdoća (oko 33 GPa) – znatno veća od CrN.
- Visoka otpornost na oksidaciju (veća od CrN i TiAlN).
- Visoka termalna stabilnost (oko 900 °C).
- Visoka otpornost na habanje.
- Nizak koeficijent trenja u kontaktu sa čelikom (0.35).

Oerlikon Balzers Magazine, April 2011, Ed. 01

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CrAlN

Primena:

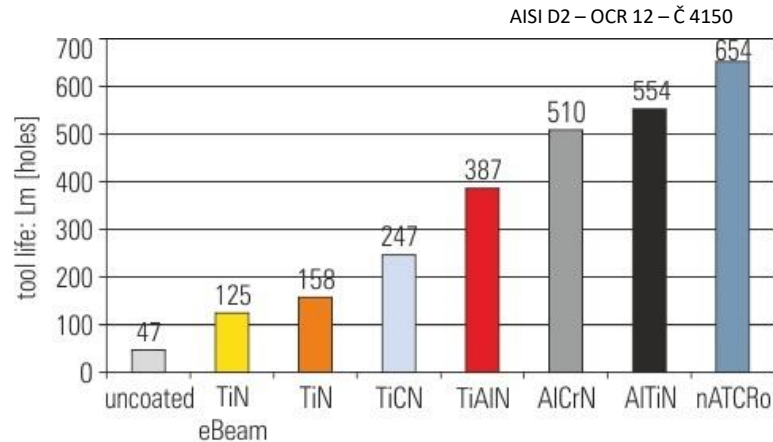
- Alati za obradu glodanjem čelika tvrdoće < 53 HRC.
- Alati za obradu glodanjem livenog gvožđa, legura nikla za avio industriju i legura titanijuma.
- Obrada rezanjem bez upotrebe SHP sredstava.
- Alati za obradu deformisanjem, probijanjem i prosecanjem.
- Alati za livenje legura aluminijuma pod pritiskom.
- Alati za kovanje na toplo.
- Alati za brizganje plastike.

Oerlikon Balzers, Zaščita orodij s trdimi PVD-prevlekami – P. Panjan i M.Čekada

Fine blanking of safety parts

http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_BALINI_T-B_punch-die_465px.jpg 2016

Mat.: Tool steel - X155CrVMo12-1 - 1.2379 - HB290 - ap=18mm - blind holes
Tools: HSS-drills - Type N - DIN 338 - d=6mm - vc=22 m/min - f=0.1 mm/rev - emulsion 7%

Extrusion of screw heads

http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_BALINIT-B_extrusion-punch_465px.jpg 2016

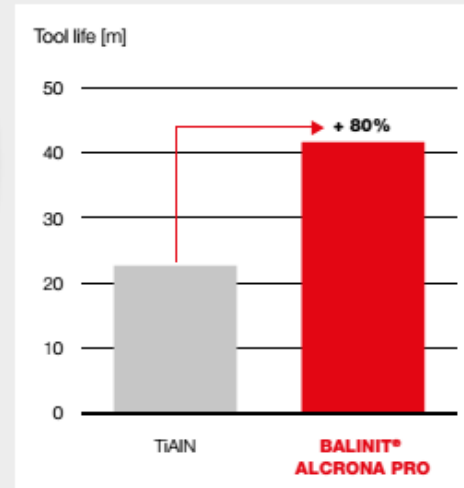
http://www.platit.com/sites/default/files/styles/large/public/100_drilling-tool_life_comparison_of_hss_drills.jpg?itok=yg4SQJDP 2016

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CRALN

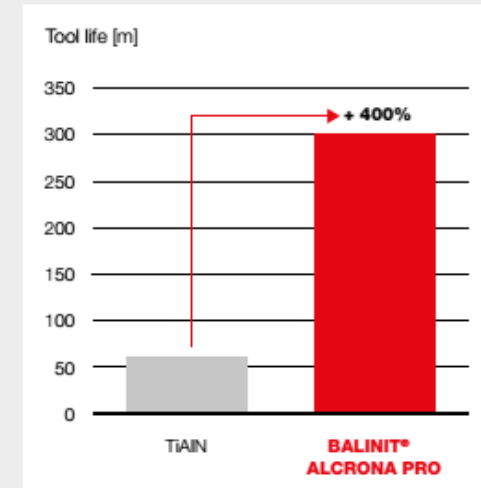
Primena

Rough milling, wet

Wet machining of carbon steel

Tool

Carbide end mill
Ø 10 mm

Workpiece

Steel 1.2344 (AISI H13, SKD 61) Č 4753

Cutting data

$v_c = 175$ m/min
 $f_t = 0.05$ mm
 $a_e = 4$ mm, $a_p = 8$ mm

6% Emulsion

Source

Oerlikon Balzers cutting laboratory

Carbide end mill
Ø 8 mm, Z = 3

Steel 1.1191 (AISI 1045, S45C) Č 1531

$v_c = 400$ m/min
 $f_t = 0.1$ mm
 $a_e = 0.5$ mm, $a_p = 10$ mm
 $VB_{max} = 0.12$ mm
6% Emulsion

Oerlikon Balzers cutting laboratory

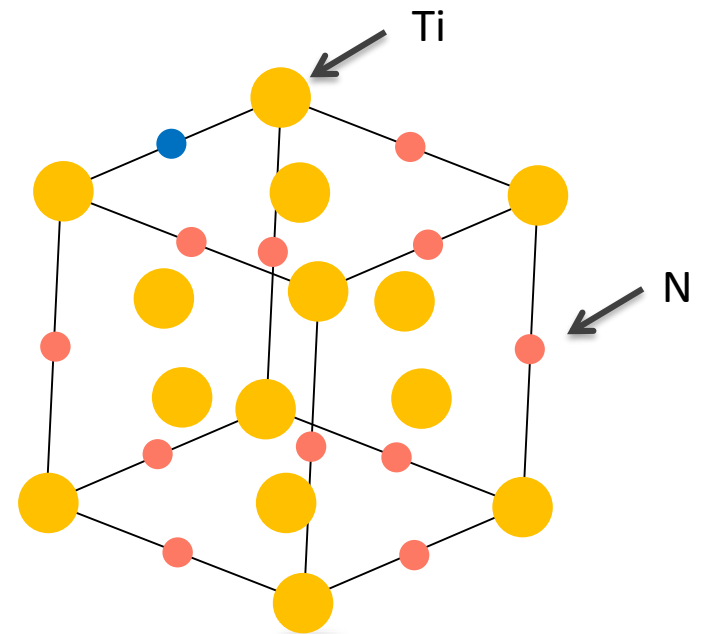
TROKOMPONENTNE PREVLAKE - CrAlN

© Komerčajni nazivi

Oerlikon Balzers	Balinit® Alcrona Balinit® Alcrona Pro
Ionbond	Ionbond™ 25
Richter Precision	-
Platit	AlCrN
CemeCon	-
Hauzer	AlCrN
Kobelco	-

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiCN

- ⊙ TiCN predstavlja tvrdi keramički materijal sa PCK strukturom. TiC i TiN imaju istu PCK kristalnu strukturu i potpuno se međusobno mešaju. Deo atoma azota zamenjen je većim atomima ugljenika.
- ⊙ TiCN prevlake napravljene su kako bi se iskoristile prednosti TiC i TiN prevlaka.

<http://richterprecision.com//images/high/pvd3B.jpg> 2016

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiCN

☉ Pregled osobina

Tvrdoća (HV)	3000
Modul elastičnosti (GPa)	-
Temperatura oksidacije (°C)	-
Najveća radna temperatura (°C)	400 - 600
Koeficijent trenja – čelik (suvo)	0.15 - 0.4
Temperatura depozicije (°C)	450 - 500
Boja	Plavosiva, bakarna *

Oerlikon Balzers, Zaštita orodij s trdima PVD-prevlekama – P. Panjan i M.Čekada i
Doktorska disertacija – A.Miletić, Hauzer, Eifeler, Ionbond

* Zavisi od udela ugljenika.

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiCN

⊙ Prednosti:

- Visoka tvrdoća (oko 30 GPa) – veća od TiN.
- Manji koeficijent trenja u poređenju sa TiN.
- Veća hemijska inertnost u poređenju sa TiC.

⊙ Nedostaci:

- Niska oksidaciona postojanost.
- Niske radne temperature.

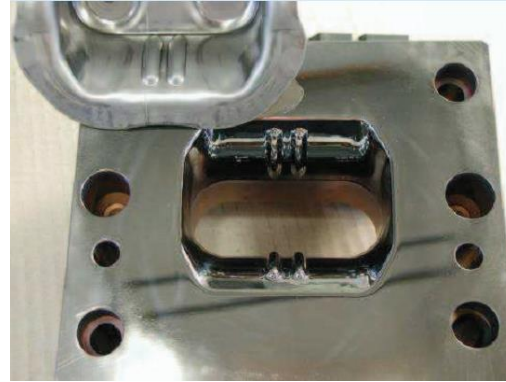
http://www.oerlikon.com/ecomaXL/files/balzers/oerlikon_BALINIT-B_Cutting_tap.jpg 2016

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiCN

Primena:

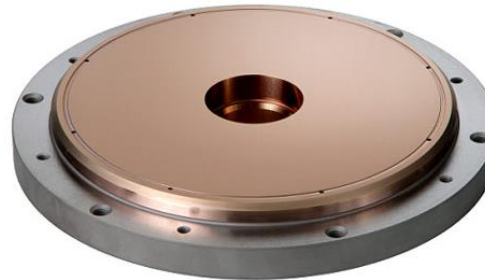
- Alati za obradu legiranog čelika, nerđajućeg čelika, prekidna obrada sa velikim brzinama rezanja ^{1, 4}.
- Alati za obradu rezanjem neželjeznih metala (aluminijum sa većim udelom Si ^{4,5}) i veoma žilavih materijala ^{1,5}.
- Zbog male toplotne postojanosti nije pogodna za neprekidnu obradu sa velikim brzinama rezanja, obradu bez upotrebe SHP, kao i obradu legura titanijuma i legura nikla, jer se pri obradi tih legura rezna ivica veoma zagreva ¹.
- Zbog velike tvrdoće pogodna je za zaštitu žigova za oblikovanje veoma žilavih materijala ¹. Oblikovanje sa većim opterećenjima ². Oblikovanje feritnih, austenitnih i nerđajućih čelika ². Alati za prosecanje i probijanje ³.
- Alati za brizganje plastike koja sadrži staklena ojačavajuća vlakna ³.

Alat i obradak

Eifeler, TiCN.pdf, 2016

Optical Disc Mirror

<http://richterprecision.com//images/high/optical2B.jpg> 2016

<http://www.shm-cz.cz/pvd-coatings-and-services/pvd-coatings/ticn/> 2016

<http://www.oerlikon.com/balzers.com/en/portfolio/balzers-surface-solutions/pvd-and-pacvd-based-coatings/balinit/tin-based/balinit-b/> 2016

1. Zaštita orodij s trdimi PVD-prevlekami – P. Panjan i M.Čekada , 2. Oerlikon Balzers, 3. Ionbond, 4. Platit, 5. Richter precision

TROKOMPONENTNE PREVLAKE - TiCN

☉ Komercijalni nazivi

Oerlikon Balzers	Balinit® B*
Ionbond	Ionbond™ 10
Richter Precision	Titankote™ C5**
Platit	TiCN
CemeCon	-
Hauzer	TiCN
Kobelco	BELCOAT R

* Na pojedinim tržištima Oerlikon Balzers nudi Balinit B prevlaku kao jednoslojnu TiCN, dok na pojedinim tržištima nudi višeslojnu prevlaku na bazi TiCN.

** Nude samo u višeslojnoj izvedbi TiCN/TiN.

HVALA NA PAŽNJI !